

ЖАНРОВО-СТИЛЬОВІ ЗАСАДИ ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ ФОЛЬКЛОРНОГО МЕЛОСУ В ОРКЕСТРОВИХ ТВОРАХ Л. КОЛОДУБА

УДК 7.072.2+7.071.1

Анотація: У статті висвітлюються специфічні особливості втілення фольклорної тематики в творчості видатного українського композитора Лева Колодуба. Пропонується загальна характеристика вибраних оркестрових творів композитора, зокрема: симфонічна сюїта “Гуцульські картинки”, оркестрова п’еса “Троїсті музики”, цикли “Турівські пісні” та “Сім українських народних пісень”, цикл із п’яти сюїт – “Українські танці”. Досліджуються пріоритетні жанрово-стильові засади авторського стилю митця, які проявляються через оригінальні методи трансформації національного мелосу та синтез традиційних і новаторських методів композиторського письма.

Ключові слова: Лев Колодуб, українська музика, фольклор, неофольклоризм, оркестрова музика, авторський стиль, жанр.

У період становлення та розвитку Української держави надзвичайно актуальною постає проблема духовної соборності нації. У формуванні загальнонаціональних цінностей та ідей, які забезпечують таку єдність, вагому роль відіграє фольклор, який формує етнокультурний архетип народу і є важливою умовою збереження самобутності та цілісності її культури.

У наш час, зі зміною умов життя та стрімким технологічним процесом, музичний фольклор поступово втрачає свою функцію, що в минулому була нерозривно пов’язана з життям, побутом та віруваннями людини. Сучасний ритм життя формує нове ставлення до народної творчості, починаючи від збереження її як пам’ятки культури до творчого переосмислення та використання у композиторській творчості, що надає їй нового життя та зберігає для майбутніх поколінь.

Український музичний фольклор увібрив у себе емоційний та інтелектуальний код українського народу, його світогляд і світосприйняття. Народна музика “обумовлює культурну самобутність етносу, бере участь у формуванні психоінформаційного простору, утворюючи послідовність “звук – інтонація – знак – символ – мова – сенсова спільність” [8, с. 10].

Пройшовши багатівіковий шлях розвитку, процес співдії автора з фольклором у 60-х роках ХХ ст. визначає стильову течію українського неофольклоризму, поширену в літературі під різними назвами – “нова фольклорна хвиля”, “фольклорна хвиля” та ін. Представниками цього напрямку є композитори, які гармонійно поєднують національний мелос із новими прийомами композиторського мислення (М. Скорик, Є. Станкович, Л. Дичко та ін.). У творчості Л. Колодуба¹ стильові ознаки неофольклоризму проявляються переважно як у цитованому, так і у трансформованому вигляді із використанням сучасних прийомів композиторського письма (атональність, алеаторика, модальність, сонористика). Такий метод сприяє відтворенню внутрішнього глибинного смислу фольклору, його “підтексту” і надає творчості яскравого національного забарвлення.

Творчість Л. Колодуба становить важливий етап в історії розвитку української музики. Авторський стиль композитора – яскравий приклад інтеграції традицій національного музичного мистецтва та засобів сучасного європейського музичного вислову. Образи народного мистецтва виступають могутнім стимулом для написання музичних композицій. В оркестрових творах митця ці ознаки набувають статусу узагальненої естетичної категорії і відображають стильові засади фольклоризму та неофольклоризму.

Одним із перших ґрунтовних досліджень творчості Л. Колодуба є наукова розвідка А. Мухи “Українська карпатська рапсодія” (1963). Вже в цій праці автор зазначив вдале поєднання виконавських традицій народного виконавства із сучасними засобами оркестрового письма [9]. Згодом, у дослідженні М. Загайкевич “Левко Колодуб. Творчі портрети українських композиторів” (1973) було визначено основні риси оркестрового стилю композитора [1]. Низку творів автора, написаних після 1973 року, було висвітлено в окремих статтях (переважно рецензійного або оглядового характеру).

¹ Лев Миколайович Колодуб народився в 1930 р. в Києві. У 1954 р. закінчив Харківську державну консерваторію (клас М. Тиця та Д. Клебанова). Провідний український композитор, педагог, професор, дійсний член (академік) Академії мистецтв України, заслужений діяч мистецтв України, народний артист України (1993), кавалер ордена “За заслуги” III ст. лауреат Національної премії ім. Т. Шевченка (2010). З 1997 р. – завідувач кафедри інформаційних технологій й професор кафедри композиції Національної музичної академії України ім. П.І. Чайковського [5, с. 230].

Збірник статей, опублікований за матеріалами науково-практичної конференції “Левко Колодуб: сторінки творчості” (НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2005) і присвячений різним аспектам життєдіяльності композитора, підтверджує інтерес сучасних музикознавців до творчого доробку митця [4].

У напрацюваннях музикознавців, які висвітлюють творчість Л. Колодуба, визначено, що авторський стиль композитора сформовано під впливом національної традиції (харківська школа), російської композиторської школи (кучкісти), а також під впливом інших композиторів (І. Стравинський, Б. Барток). Творчість Л. Колодуба відображає також загальні стильові тенденції свого часу, пов’язані з фольклоризмом і неофольклоризмом.

У драматургії циклу *“Гуцульські картинки”* (1967), куди увійшло чотири програмні частини (*“Гори... Трембіти”*, *“Бокораші”*, *“Сніваночки”* і *“Коломийки”*) симфонізований музичний вислів поєднує етнографічну образність, пейзажну картинність та яскраві жанрові ознаки. Розглядаючи притаманне творчій манері композитора втілення традицій народно-інструментального музикування, відзначаємо наступні прийоми їх трансформації: імітація звучання народних інструментів, зокрема трембіти, цимбал, сопілки (*“Гори... Трембіти”*); широке застосування ладів народної музики (двічі гармонічний мінор), перемінної ладовості, що органічно поєднується з політональними нашаруваннями та відхиленнями (*“Коломийка”*); відтворення варіантів фактурного розгортання, спрямованого на стилізацію народної музики (гомофонно-гармонічна, підголоскова, хоральна, остинатна); наскрізне проведення в сюїті лейтінтонаційних і лейттембральних комплексів (теми трембіти, литаври, сопілки, цимбал), що утворюють смисловий структурний стрижень твору [2].

Симфонічна п’єса *“Троїсті музики”* (1974) – яскравий приклад творчого переосмислення композитором традицій народного музикування. Квазі-цитати народного мелосу та власні мелодії Л. Колодуб майстерно поєднує у циклічній композиції поемного характеру. Специфічним є склад оркестру, в якому, крім контрабаса, відсутня струнна група. Твору притаманна образно-тематична спорідненість із народними танцями та стилізація музикування троїстих музик.

Про фольклорні джерела названого твору нагадують імітації звучання народних інструментів (трембіти, цимбал, бандури, флюяри), використання ладів народної музики (гуцульський, фригійський, натуральний мінор), варіанти фактурного розгортання, що є характерним для народного музикування, введення до тематичного матеріалу остинатної повторності окремих поспівок, ритмічних формул, імпровізаційності. До того ж, яскраво проявляються оригінальні етнорегіональні ознаки тематизму та прикмети інструментального музикування (зокрема, Гуцульщини), і то не лише на рівні семантики, а специфічної манери оркестрового письма та напрочуд багатой колористики [7].

Камерна сюїта *“Турівські пісні”* (1992) для струнних і ударних інструментів складається з шести мініатюр, що презентують майже весь жанровий спектр українських пісень: епічна – *“Гей, гук, мати, гук”*, жартівливі – *“Ой, вже чумака дочумакувався”*, *“Ой, кум до куми залицявся”*, лірична – *“Гей, на Купала”*, коліскова – *“Спи, дитино”*, танцювальна – *“Ой, заграв комарик”*. Частини сюїти, об’єднані в циклі на засадах контрастних зіставлень, відтворюють мальовничу панораму центральноукраїнського мелосу. Програмні заголовки узагальнюють образний зміст і активізують слухачське сприйняття. *“Турівські пісні”* виразно віддзеркалюють домінуючі засади й методи роботи композитора з фольклорним матеріалом. Зокрема, це – використання жанрово-різнопланового тематизму (епічний, жартівливий, ліричний, танцювальний); підбір оркестрових тембрів для імітацій звучання народних інструментів (цимбал, дзвоників, бандури, народного ансамблю); орієнтація на музичні форми народної творчості (пісенно-куплетної, рондальної, наскрізної, імпровізаційно-варіаційної); народна ладовість (думовий лад, пентатоніка); відтворення фольклорних фактурних варіантів (гомофонно-гармонічного, підголоскового, хорального, остинатного). Поряд із цим у сюїті композитор широко використовує сучасні прийоми: поліструктурне мислення, сонористику, поліладовість, політональність та властивий як окремим фольклорним жанрам, так і сучасній музиці нетемперований звуковисотний стрій.

Цикл *“Сім українських народних пісень”* (2000) для камерного струнного оркестру, написаний на замовлення диригента А. Шароєва, складається з семи контрастних жанрових картин (*“Стоїть козак”*, *“Пливе щука”*, *“Кам’яна гора”*, *“Коліскова”*, *“Танцювальна”*, *“Ой, роде мій”*, *“Пішла б на музики”*). Як і в попередньо розглянутому творі, в цьому циклі композитор демонструє майстерне вміння працювати з фольклорним матеріалом. Особливий інтерес становить застосування різних форм української народної музики – пісенно-куплетної (*“Коліскова”*, *“Пішла б на музики”*), імпровізаційно-варіаційної (*“Ой, роде мій”*). Автор широко вживає тембральну імітаційність звучання народних інструментів, зокрема цимбал (*“Танцювальна”*), ліри (*“Стоїть козак”*), троїстих музик (*“Пішла б на музики”*).

Трансформація фольклорних жанрів у творі відбувається завдяки коректному інструментально-тембровому переосмисленню композитором можливостей камерного складу оркестру, відтворенню в оркестровій партитурі основних елементів народного вокального виконання (втори, хоральність), гармонії (діатонічний виклад), розвитку мелодики (остинатно-поспівковий виклад) [3].

Наслідуючи започатковані Й. Брамсом традиції симфонізації народних танців (“Угорські танці”), Л. Колодуб створив 23 частини *“Українських танців”*, у яких, оперуючи тембровою палітрою великого симфонічного оркестру, відобразив найпопулярніші в Україні мелодії.

В *“Українських танцях”* автор переосмислює фольклорні першоджерела шляхом зіставлення сольних і ансамблевих епізодів (для відтворення звучності народного інструментарію); стилістичного переплетення народних і авторських тем; імітації народного співу (терцеві втори, октавні каденції, імітація народної хорової артикуляції); домінування куплетно-варіаційного типу розвитку; залучення сонористичних ефектів, зокрема “гойдання хвиль” (№ 6), тема “Дунаю” (№ 8), ефект “марева” (№ 21) тощо. Л. Колодуб використовує у творі прямі цитати пісень і танців, зокрема “Баламут” (№ 3), “Тече річка невеличка з вишневого саду” (№ 6), “Ти до мене, ти до мене не ходи” (№ 7), “Тихий Дунай” (№ 8), “Гей, там на горі січ іде” (№ 12) “А до мене Яків приходив” (№ 15), “І шумить, і гуде” (№ 20), “Йшли корови із діброви” (№ 21) [6].

У своїх оркестрових творах композитор майстерно застосовує жанровий тип тематизму (характерний для народної музики), при цьому використовуючи стильові ознаки певного народного жанру, інколи підсилюючи його зміст, або навпаки, наділяючи його, подеколи, новим протилежним художньо-образним характером. Зокрема, переосмислюючи народний мелос сучасними засобами оркестрового письма, у творах Л. Колодуба прослідковується опора на наступні жанри народної музики:

- веснянки – “Українські танці” (№ 16);
- купальські – “Турівські пісні” (“Гей, на Купала” 3 ч.);
- епічні – “Турівські пісні” (“Гей, гук, мати, гук” 1 ч.);
- плачі – “Сім українських народних пісень” (“Ой, роде мій” 6 ч.);
- колискові – “Турівські пісні” (“Спи, дитино” 5 ч.), “Сім українських народних пісень” (“Котику сіренький” 4 ч.);
- ліричні – “Українські танці” (“Тече річка невеличка” (№ 6), “А до мене Яків приходив” (№ 15), “Йшли корови із діброви” (№ 21)).
- жартівливі – “Українські танці” (“Женчичок-бренчичок” (№ 3), “Ти до мене, ти до мене не ходи” (№ 7), “І шумить, і гуде” (№ 20)), “Сім українських народних пісень” (“Пішла б на музики” 7 ч.);
- танцювальні – “Українські танці” (“Горлиця” (№ 2), “Козачок” (№ 4), “Гречаники” (№ 5), “Метелиця” (№ 9), “Триндичка” (№ 15)); “Турівські пісні” (“Ой, заграє комарик” 2 ч.); “Сім українських народних пісень” (“Ой просить кума” 5 ч.); “Гуцульські картинки”, в яких композитор вдало відтворює рухи і вгуки учасників дійства;
- маршові – “Українські танці” (“Гей, там на горі січ іде” (№ 12));
- дитячі – “Українські танці” (№ 10).

Симфонізуючи автентичні або наближені до фольклорних першоджерел власні мелодії, композитор застосовує притаманні для народної музики музичні форми, фактуру, лінійний або поспівковий вид тематизму, характерні гармонічні звучності, лади, метро-ритмічну основу та інші елементи музичного вислову, що надає творові неповторного національного забарвлення. Звертаючись до національного першоджерела, композитор відтворює не лише його художньо-образну сферу й внутрішній підтекст, символіку, а збагачує естетичну вартісність твору, наближує його до сучасного слухача. Серед індивідуальних стильових ознак митця особливо вирізняються: опора на український фольклор; пріоритет оркестрового складу; колоритність інструментування, де важливим компонентом є духові та ударні інструменти; програмність, що переважно пов’язана із національним фольклором; використання народних жанрів (пісенних, танцювальних, епічних, обрядових).

Отже, переосмислюючи народний мелос, основним завданням, що ставить собі композитор, є відтворення образно-семантичної сторони національного фольклору, його внутрішньої символіки та глибинного філософського змісту. У стилі Л. Колодуба неможливо встановити чіткі межі між авторським, індивідуальним та фольклорним, ці складові взаємодіють у його творчості нероздільно і гармонійно. Перспективи подальшого дослідження полягають у продовженні аналізу фольклорної трансформації у творчості Л. Колодуба.

Джерела та література

1. Загайкевич М.П. Левко Колодуб. Творчі портрети українських композиторів / Марія Петрівна Загайкевич. – К. : Музична Україна, 1973. – 57 с.

2. Іванюта Л.П. Традиції народно-інструментального музикування у творчості Лева Миколайовича Колодуба на основі симфонічної сюїти “Гуцульські картинки” / Л. П. Іванюта // Музикознавчі студії Інституту мистецтв Волинського національного університету імені Лесі Українки та Національної музичної академії України імені П.І. Чайковського : зб. наук. праць – Вип. 7 / [ред. кол. Рожок В.І., Посвалюк В.Т. та ін. ; упоряд. О.І. Коменда]. – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2011. – С. 307–315.

3. Іванюта Л.П. Фольклорні засади оркестрового стилю Левка Миколайовича Колодуба на прикладі циклу “Сім українських народних пісень” / Л.П. Іванюта // Народознавчі студії пам’яті В.Т. Скуратівського “Традиційна культура українського народу в ХХІ столітті: стан та перспективи розвитку, проблеми державної підтримки”: зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. та методичні рекомендації, Київ, 21–22 жовтня 2010 р. – К. : ТОВ Вид. “Сталь”, 2010. – С. 113–119.

4. Левко Колодуб: сторінки творчості (статті, дослідження, спогади). Науковий вісник НМАУ ім. П.І. Чайковського: [зб. наук. праць, упор. О. І. Котляревська]. – Вип. 50. – К., 2006.

5. Макаренко Л.П. Особливості музикознавчого аналізу фольклорних засад авторського стилю у вітчизняній оркестровій музиці (на прикладі творчості Л. Колодуба) / Л.П. Макаренко // Культура України. – 2014. – Вип. 47. – С. 230-237. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Ku_2014_47_31.pdf

6. Макаренко Л. П. Специфіка переосмислення народного мелосу у творчості Л. Колодуба на основі аналізу першої сюїти із симфонічного циклу “Українські танці” / Л.П. Макаренко // **Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку**: зб. наук. праць: наук. зап. Рівненського державного гуманітарного університету. У 2-х т. – Вип. 17. – Рівне : РДГУ, 2011. – Т. 1. – С. 184–191.

7. Макаренко Л.П. Особливості відтворення специфіки народного музикування на основі аналізу п’єси Л. Колодуба “Троїсті музики” / Л.П. Макаренко // Zbior raportow naukowych. Wykonane na materiałach Międzynarodowej Naukowo-Praktycznej Konferencji 29.05.2013 – 31.05.2013 roku. “Nauka w świecie współczesnym” – Łódź : Sp. z o.o. Diamond trading tour, 2013. – Т. 1. – С. 51–54.

8. Марченко О.А. Роль національного характеру у формуванні української музичної культури ХІХ століття : автореф. дис... канд. філософ. наук : 09.00.12 / О.А. Марченко; Харк. нац. ун-т ім. В.Н. Каразіна. – Харків, 2003. – 20 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://www.lib.ua-ru.net/inode/8734.html>

9. Муха А. Українська карпатська рапсодія Л. Колодуба. / А. Муха. – К. : Мистецтво, 1963. – 33 с.

Резюме

ЖАНРОВО-СТИЛЕВЫЕ ОСОБЕННОСТИ ПЕРЕОСМЫСЛЕНИЯ ФОЛЬКЛОРНОГО МЕЛОСА В ОРКЕСТРОВЫХ СОЧИНЕНИЯХ Л. КОЛОДУБА

Макаренко Л.П. (Кременець)

В статье освещаются специфические особенности воплощения фольклорной тематики в творчестве выдающегося украинского композитора Льва Колодуба. Предлагается общая характеристика избранных оркестровых произведений композитора, в частности: симфоническая сюита “Гуцульские картинки”, оркестровая пьеса “Троистые музыки”, циклы “Туровские песни” и “Семь украинских народных песен”, цикл из пяти сюит “Украинские танцы”. Исследуются приоритетные жанрово-стилевые основы авторского стиля художника, которые проявляются через оригинальные методы трансформации национального мелоса и синтез традиционных и новаторских методов композиторского письма.

Ключевые слова: *Лев Колодуб, украинская музыка, фольклор, неофольклоризм, оркестровая музыка, авторский стиль, жанр.*

Summary

GENRE AND STYLISTIC FEATURES OF RETHINKING FOLKLORE ORCHESTRAL WORKS L. KOLODUB

Makarenko L.P. (Kremenets)

Work is dedicated to studying of basic signs of folklore transformation in the Ukrainian modern orchestral music by individual L. Kolodub’s composer thought example. The analysis of chamber and orchestral composer’s works from position of folklore interaction with author composer thought is introduced in researching.

It is symphonical suite “Hutsul’s pictures”, orchestral piece “Triple musics”, cycles “Turivski songs” and “Seven ukrainian national songs”, cycle of five suites – “Ukrainian dances”. National melos has been using not only in the quality of its processing or quoting in the way of expressing means adornment of orchestral writing but artistic-characteristical transformation accompanies the recreation of internal semantic signs of national music thanks to traditional and modern signs using by facilities of composer technique.

Key words: *Lev Kolodub, Ukrainian music, folklore, neofolklore, orchestral music, the author’s style, genre.*